

VLADO BOŽIĆ

ŠPILJA SAMOGRAD U PERUŠIĆU najstarija turistička špilja u Ličko-senjskoj županiji

Vlado Božić
Braće Cvijić 17
HR 10000 Zagreb

UDK: 551.44(497.5)Perušić
Stručni članak
Ur.: 2015-01-26

U Ličko-senjskoj županiji svega je nekoliko prirodnih podzemnih prostora koje mogu posjećivati turisti, a to su turistički uređena Špilja Samograd u Perušiću i špilja Šupljara na Plitvičkim jezerima. Špilja Samograd prvi se put spominje u literaturi još 1835. Već su je tada posjećivali znatiželjnici. Godine 1886. u Perušiću je osnovan Odbor, koji je već 1889. špilju uređio za lakše posjećivanje, posebno 1903. kada ju je trebao posjetiti ban Hrvatske. Prvi nacrt špilje, s ucrtanom turističkom stazom, izrađen je 1911. U tom je razdoblju bilo mnogo napisa o posjetama špilji. Između dva svjetska rata špilja je bila zapuštena, a obnova je započela tek poslije II. svjetskog rata, ali ne sustavno. Švoj procvat špilja je doživjela tek nakon 2005. kada je u Perušiću osnovana Javna ustanova "Pećinski park Grabovača", koja je organizacijski i fizički špilju približila ne samo domaćim već i stranim turistima. U proljeće i jesen 2014., na 125. godišnjicu prvog uređenja špilje, JU PPG je za posjetitelje organizirala i dva koncerta u špilji.

Ključne riječi: špilja Samograd, Perušić

Uvod

Turističkih špilja u Ličko-senjskoj županiji ima vrlo malo, a samo se dvije mogu posjećivati: Samograd pokraj Perušića i Šupljara na Plitvičkim jezerima. Pod turistički uređenim špiljama smatraju se one u kojima se može vidjeti nešto lijepo, odnosno da u njima ima podzemnih zanimljivosti; da do

njih postoji uređeni pristup (staza ili put); da je ispred njih uređeno mjesto za okupljanje posjetitelja; da su na ulazu postavljena vrata, odnosno da se u špilju ulazi kontrolirano; da postoji vodič koji posjetiteljima daje potrebne obavijesti; da je kroz špilju sagrađena staza kako se turisti ne bi smočili, zablatili ili ozlijedili i da ne bi oštećivali prirodni inventar; da postoji rasvjeta špilje; da o špilji netko stalno brine te da postoji organizirana promidžba. Špilja Šupljara zadovoljava sve ove uvjete u sklopu Nacionalnog parka Plitvička jezera, a špilja Samograd u sklopu Javne ustanove *Pećinski park Grabovača*.

Od prvih saznanja o špilji Samograd pa do ovog današnjeg stanja špilje prošlo je mnogo godina i taj put nije bio jednostavan.

Posjeti i uređivanje špilje u 19. st.

Prvi je o špilji pisao karlovački školski nadzornik za ondašnju Vojnu krajinu Franjo Julije Fras (1794.-1868.), i to u knjizi *Volständige Topographie der Karlstädter Militärgränze...*, objavljene u Zagrebu 1835. i ponovno 1850. Ta je knjiga prevedena i tiskana u Gospiću 1988.¹ Tada, 1835. Fras je o špilji opisao kao o *Die grotte bei Peruschich* (kao Špilja kod Perušića), iako je već u prvoj rečenici naveo da je špilja nazvana Samograd. Po njegovoj procjeni špilja je duga oko 2500 koraka. U blizini ulaza zamijetio je ostatke trulog građevnog drveta, na temelju čega je zaključio da je tu bila *neka nastamba ili oprema za obranu*. Na kraju svog opisa špilje dodao je i ovo: *Mnoge ugledne osobe posjetile su već ovu špilju i napustile je zapisavši na zidovima svoje divljenje*. Ti su nam zapisi danas povijesni podatci o posjeti špilji, iako stavljanje potpisa, ili bilo kakvo pisanje i šaranje po stijenama u špiljama danas smatramo kao nagrđivanje špilje i narušavanje prirodnog stanja koje je sankcionirano i Zakonom i pravilnicima.

Jedan od posjetitelja koji je špilju posjetio prije Julija Frasa bio je austrijski akademski slikar Franz Jaschke (1775.-1842.). U razdoblju od 1807. do 1814. izradio je više slika od kojih su nam zanimljive one sa speleološkim motivima iz naše zemlje. Jaschke je bio pratilac ondašnjeg nadvojvode Ludviga koji je došao u naše krajeve nadgledati granicu s Turskom. Na tom je putovanju Jaschke posjetio i špilju Samograd (nije zapisano da je špilju možda posjetio i nadvojvoda Ludvig) i 1807. izradio gvaš, veličine 434 x 600 mm (nazvan *Grotte Samograd*) a nalazi se sada u Modernoj galeriji u Zagrebu.²

¹ F. J. FRAS, 1835, 1850, 1988.

² J. USKOKOVIĆ, 1976.

Sl. 1. Grotte Samograd (gvaš, Franz Jaschke, foto: Goran Vranić, 2010.)

Vidljivo je dakle da je posjećivanje špilje počelo i prije 1835. godine.

Tridesetdevet godina kasnije, tj. 8. kolovoza 1874. špilju Samograd posjetio je tada još mladi hrvatski prirodoslovac Dragutin Hirc (1853.-1921.) i o tome pisao već 1875. Napisao je da je špilja puna prekrasnih siga i da je *dugačka do 3000 koraka*. Vidio je *napisana ili uklesana imena onih posjetnika koji su do tud doprli*, ali i mnoštvo već polomljenih siga, zbog čega bi bilo dobro, kako je napisao, špilju "rešetkama zatvoriti". Uz to, ustanovio je da se "Samograd slabo posjećuje". Ipak, već je tada bilo i muziciranja u špilji jer je napisao *Tečajem godine uputi se jedva po koje društvance uz svirku i pjevanje iz susjednog Gospića, da se divi toj krasoti*. Od mještana je, po izlasku iz špilje, saznao da je u njoj bio i povjesničar Ivan Kukuljević pa ga je u Zagrebu posjetio i vidio predmete koje je ovaj u špilji pokupio (ulomci keramike s uresima i bez njih), kao dokaz zbjega u doba ratova s Turcima. Zabilježio je također da je nedugo nakon njega špilju posjetio i geolog dr. Đuro Pilar, ali nije prošao mnogo dalje.³

³ D. HIRC, 1875a i 1875b.

Sl. 2. Detalj natpisa iz 1835. (foto: Vlado Božić, 2014.)

Povjesničar Vjekoslav Klaić u svojoj knjizi *Prirodni zemljopis Hrvatske* (izdanoj 1876. i 1885. Zagrebu), objavio je i tekst Dragutin Hirca pod naslovom *Pećine i špilje u Hrvatskoj*. Tu je Hirc o špilji Samograd objavio iste podatke kao 1975. godine.⁴

U knjizi *Putopisi*, objavljenoj 1878. u Bakru Dragutin Hirc je opet pisao o špilji Samograd. Uz sličan tekst kao i ranije ovdje je dodao: *Valjalo bi kod špilje odstraniti neke zapreke, i to spomenute strme prielaze iz jedne dvorane u drugu, mnoštvo kamenja kod ulaza, a napokon bi si Krajiška vlada veliku zaslugu stekla, da daje špilju rešetkom zatvoriti, jer čovjeka srce boli kad gleda onu množinu odlomljenih siga koja po dvoranah i pred ulazom leži*. Navodi također da je ranijih godina u špilji nađena "množina kosti i jedna greda".⁵

Iste, 1878. o špilji Samograd pisao je i Tadej Smičiklas, ali nije objavio ništa novo.⁶ Izgleda da su Perušićani ozbiljno shvatili prijedloge Dragutina Hirca, jer su tijekom 1882. prvi put gradili stube po špilji (uglavnom uklesali u sigovini). Nažalost, o toj gradnji nema detaljnog opisa, već se iz kasnijih tekstova vidi da stube već postoje.

⁴ D. HIRC, 1876, 1885.

⁵ D. HIRC, 1878.

⁶ T. SMIČIKLAS, 1878.

Neumorni Dragutin Hirc u novinama *Hrvatska Vila* (1884.) napisao je da u špilji Samograd nisu pronađene ljudske kosti, jer da tu ljudi nisu dugo mogli stanovati zbog velike vlage.⁷ O posjeti špilji Samograd pisao je nepoznati autor i u Izvještaju o radu Realke u Rakovici za šk.god. 1885/1886.⁸

Želja za uređenjem špilje urodila je plodom, jer je 15. prosinca 1886. u Perušiću osnovan "Odbor kojemu je svrha skupljati dobrovoljne prinose za uređenje pristupa k špilji Samograd". O tom je događaju pisalo u novinama *Ličanin* u Gospiću.⁹

Da je Odbor uspio skupiti dovoljno novca ne samo za uređenje pristupa do špilje već i za uređenje puta kroz špilju, dokaz je obavijest u zagrebačkim novinama *Obzor* od 6. kolovoza 1889. Pisalo je: *Uređena špilja – Jučer je bilo otvorenje i rasvjeta špilje Samograd u Perušiću. Odbor je uz propomoć vlade i rodoljuba uredio ulaz u špilju, pa se je nadati da će ista sad češće biti posjećena, nego li je to do sad bio slučaj.*¹⁰

Špilju Samograd posjećivali su i strani posjetitelji, a među onima koji su to i zapisali bio je C.O.Cech, koji je o špilji objavio članak 1891. u Beču i 1893. u Budimpešti.¹¹ O špilji Samograd opet je 1891. pisao Dragutin Hirc u novinama *Lijepa naša domovina*, ali više nije iznio ništa novog.¹²

U zagrebačkim novinama *Prosvjeta* o špiljama u Lici pisao je i Ivan Devčić i u članku *Njekoje špilje i pećine u Lici* spomenuo da se među već opisanim špiljama nalazi i špilja Samograd, ali ju nije opisivao.¹³

Opširniji članak napoznatog autora o špilji Samograd objavljen je 1897. u novinama *Plitvička jezera – Les Lacs de Plitvice*. Autor napominje da posjetitelj treba u Perušiću potražiti vodiča koji će se pobrinuti za baklje, te dodaje da "za rasvjetu su najbolje obične baklje, nu ako njih ne može dobiti dobre su i petrolejske baklje".¹⁴ U istim novinama urednik piše da mu se javio Dragutin Hirc s osvrtom na članak nepoznatog autora u *Narodnim novinama* br. 60 i 61 iz 1891. i dostavio podatke o nađenim špiljskim životinjama koje je skupio entomolog Reuter.¹⁵

⁷ D. HIRC, 1884.

⁸ ANONIMUS, 1886.

⁹ ANONIMUS, 1886.

¹⁰ ANONIMUS, 1889.

¹¹ C. O. CECH, 1891. i 1893.

¹² D. HIRC, 1891.

¹³ I. DEVČIĆ, 1895.

¹⁴ ANONIMUS, 1897a.

¹⁵ ANONIMUS, 1897b.

Posjeti i uređivanje špilje u prvoj polovici 20. st.

Najdetaljniji opis posjeta špilji Samograd Dragutin Hirc je objavio 1900. u sarajevskim novinama *Nada*. U uvodu je napomenuo da ga je na špilju upozorio i njegov profesor Fran Erjavec. Tu se također osvrnuo i na napis nepoznatog autora iz 1890. u *Narodnim novinama* koji kaže da je "Samograd i našim rijetkim turistima, koji su posjetili ove krajeve, ostao nepoznat uprkos tajanstvenim krasotama njegovim". U špilji je Hirc po drugi put boravio 1892, i to s dva "provodiča" koji su mu put osvjetljavali "prosušenim lučima". Već su tada, kako navodi Hirc, dvorane u špilji dobile imena po poznatim našim ljudima: prva dvorana - Frasova dvorana (Fras je prvi pisao o špilji), druga - Perušića dvorana (knezovi Perušići prvi gospodari Perušića), treća, najveća – Ivana grofa Karlovića (grof Karlović proslavio se junaštvom u borbi s Turcima), četvrta – Ivana Kukuljevića (Kukuljević istraživao kosti i keramiku iz špilje) i peta, zadnja – Frana Erjavca (Erjavec špilju prvi počeo istraživati od strane prirodopisne).¹⁶

O *bezočnim kukcima* u Špilji Samograd Hirc je pisao i u novinama *Lika i Plitvička jezera*.¹⁷ Zadnje tekstove o špilji Samograd Dragutin Hirc je objavio u svojoj knjizi *Prirodni zemljopis Hrvatske* (1905). Tu je, osim već spominjanih podataka na više stranica, naveo da je u špilji nađeno i ljudskih kostiju.¹⁸

Očito je da su ljudi počeli sve više posjećivati špilju pa se ukazala potreba da im se omogući neki prethodni uvid u veličinu i oblik špilje, da se izradi prospekt špilje kojim će se ona propagirati. Nažalost, nije poznato da je takvo što izrađeno, ali je ipak nešto učinjeno, naime 1911. izrađen je nacrt špilje. O tome je, u Izvještaju Speleološkog odbora Geološkog povjerenstva za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju za 1911. godinu, pisao 1912. njegov predsjednik Dragutin Gorjanović-Kramberger. Taj je izvještaj od posebne važnosti za špilju Samograd, jer je u njemu prvi put objavljen i nacrt špilje koji je 1911. izradio mjernik (geodet) Artur Špillar iz Gospića. To je prvi nacrt speleološkog objekta u Hrvatskoj (tlocrt i profil), na kojem je označen i turistički put kroz špilju. Nacrt ima mjerilo, ali nema oznake strana svijeta.¹⁹ Uz to u ovom je izvještaju August Langhoffer objavio i prvi popis špilja Ličko-krbavske županije (začetak speleološkog katastra u Hrvatskoj), u kojem je navedena i špilja Samograd.²⁰

Špilju su i dalje povremeno posjećivali razni posjetitelji. Tako npr. u izvještaju Podružnice HPD *Visočica* iz Gospića za 1925. piše da su članovi

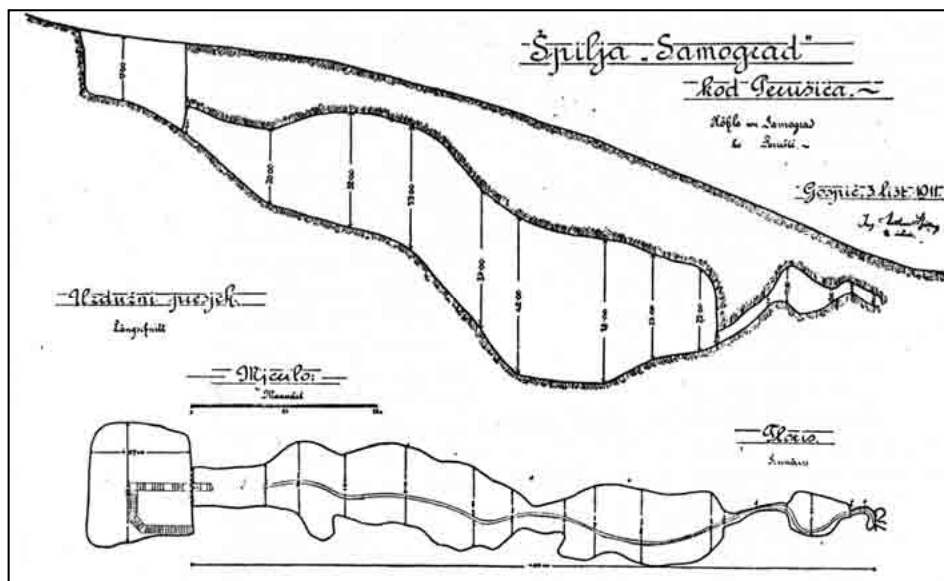
¹⁶ D. HIRC, 1900a.

¹⁷ D. HIRC, 1900b.

¹⁸ D. HIRC, 1905.

¹⁹ D. GORJANOVIĆ-KRAMBERGER, 1912.

²⁰ A. KANGHOFFER, 1912.

Sl. 3. Nacr štšpilje iz 1911. Artura Špillera

društva "dva puta posjetili Perušićku špilju."²¹

Nažalost, propagiranje bogatstva siga u špilji Samograd imalo je za špilju štetne posljedice – počela je devastacija. Sige su lomljene i odnošene do željezničke stanice u Perušiću gdje su "ukrasile" stanični vrt (*u cvjetnjaku je bila postavljena i jedna siga visoka 2 metra!*). O toj devastaciji podzemne prirode pisao je Ilija Šarinić.²²

Među rijetkim autorima koji su između dva svjetska rata propagirali ljepote samogradske špilje bio je i Zvonimir Rosandić koji je 1931. u članku *Iz podzemne Like* naveo da se u "okolišu sela Perušić" ističe špilja Samograd,²³ a slično je napisao i G. Fajdetić u *Ličkim novinama*.²⁴

Mnogo kasnije, 1975. gospički planinar Ante Rukavina napisao je da je 1931. u Perušiću osnovano Društvo za poljepšanje mjesta i okolice u kojem je djelovalo stotinjak članova. Prihodima od članarine, priredaba i pomoći vlasti Društvo je obnovilo put do špilje, vrata i stube u špilji. Namjera je bila uvesti i električnu rasvjetu, ali u tome nije uspjelo. Ipak, do početka Drugog svjetskog rata

²¹ ANONIMUS, 1926.

²² I. ŠARINIĆ, 1927.

²³ Z. ROSANDIĆ, 1931.

²⁴ G. FAJDETIĆ, 1934.

Društvo je održavalo špilju.²⁵ Zvonimir Rosandić je ponovno pisao o špilji Samograd 1941. (u nastavku svog članka iz 1931.) i detaljno opisao morfologiju špilje Samograd ne ulazeći u trenutnu njezinu uređenost.²⁶ Zadnji spomen špilje Samograd u prvoj polovici 20. st. objavio je 1945. Frano Baučić u knjizi *Podatci o pećinama*, ali samo šture podatke na temelju ranije poznate literature.²⁷

No, koncem te prve polovice 20. st. počela su ponovna speleološka istraživanja. Špilju je 26. kolovoza i 6. rujna 1948. posjetio entomolog Vladimir Redenšek, koji je tada već bio član upravo osnovanog Planinarskog društva "Zagreb" i po špilji tražio i skupljao špiljske životinje, ali o tome tada nije pisao. U tom je društvu 15. studenog 1949. osnovao prvu poslijeratnu speleološku udrugu – Speleološku sekciju u Planinarskom društvu *Zagreb*.

Posjeti, istraživanje i uređivanje u drugoj polovici 20. st.

Prešavši 1950. iz SS PD *Zagreb* u SS PD *Željezničar* Vladimir Redenšek je organizirao posjet špilji Samograd 22. listopada 1950. Tom prilikom je Erih Medek izradio i skicu špilje, koju je poslije obradio Vladimir Redenšek. Sitnim je slovima na nacrtu napisan i broj stuba: od ulaza do dna špilje 134 stube, za usponu do treće dvorane 118, za silaz u četvrtu dvoranu 28 stuba i za uspun u zadnju dvoranu 40 stuba, ukupno 315 stuba. U tom je istraživanju sudjelovala i Danica Opalka te Antun Markić, koji je snimio i prvu fotografiju najveće dvorane u špilji i potpise iz 1835. na sigi u toj dvorani. Biološki materijal opet je skupljao Vladimir Redenšek. Tada je uredno ispunjen i Speleološki karton (Zapisnik) o špilji, u kojem je naglašeno da su stube u špilji sagrađene 1882. Nažalost, o tom istraživanju tada nije ništa objavljeno. Svi ti podatci pohranjeni su sada u arhivi Speleološkog odsjeka Hrvatskog planinarskog društva *Željezničar* u Zagrebu pod br. 01-0130.

Kada je u Perušiću 1951. osnovano Planinarsko društvo *Štirovača* članovi društva počeli su uređivati i špilju Samograd i imali želju uvesti električnu rasvjetu (u čemu nažalost nisu uspjeli).

Godine 1956., za vrijeme prvosvibanjskih praznika, SS PD *Željezničar* organizirala je istraživanje špilje Samograd kojom prilikom je izrađen novi nacrt špilje. U istraživanju su sudjelovali: Slavko Smolec, Vlado Božić, Miljenko Novak, Branko Bosner i Srećko Božičević koji je izradio topografski nacrt. I u ovom nacrtu ucrtan je turistički put kroz špilju. Podatci o tom istraživanju postoje samo u arhivi SOŽ.

²⁵ A. RUKAVINA, 1975.

²⁶ Z. ROSANDIĆ, 1941.

²⁷ F. BAUČIĆ, 1945.

Koncem 1956. godine špilju Samograd je spomenuo Srećko Božičević (naveo da je špilju opisao Dragutin Hirc), ali nije iznio i rezultate novih istraživanja SS PD *Željezničar* iz te godine.²⁸

U časopisu *Naše planine* Vladimir Redenšek je 1957., pod naslovom *Popis špilja i ponora u Hrvatskoj*, objavio i osnovne podatke o špilji Samograd, ali pod nazivom Samogradska pećina ispod Grabovače.²⁹

Te, 1957. godine, speleološko istraživanje okolice Perušića pokrenula je Komisija za naučno istraživanje krša ondašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, za potrebe Zavoda za geološka istraživanja u Zagrebu, koji je obrađivao šire akumulaciono i slivno područje buduće hidroelektrane "Senj". Istraživanje je vodio tadašnji djelatnik spomenute Komisije geolog Mirko Malez sa studentima PMF-a Sveučilišta u Zagrebu, među kojima su bili: I. Blašković, A. Kotenko, E. Kranjc, M. Petković i A. Šimunić. Istraženo je tada 16 špilja i jama. Malez je izradio i nacrt špilje Samograd na kojem se lijepo vidi postojeća turistička staza kroz špilju. U tekstu nije naveo ukupnu duljinu špilje, već samo dimenzije pojedinih dijelova špilje, ali se iz nacrtu može zaključiti da duljina iznosi oko 235 m. Izvještaj o tom istraživanju predan je iduće godine spomenutom Zavodu,³⁰ a javno publiciran rad o tom istraživanju tek 1962.³¹

Prvi propagandni članak o špilji Samograd u drugoj polovici 20 st. napisan je 15. kolovoza 1958. u *Ličkim novinama*. Autor pod pseudonimom S.K. ukratko je opisao ljepote špilje s pozivom na posjetu (S.K. 1958.).

Istraživanje je Malez nastavio i na širem području Perušića i istom Zavodu podnio izvještaj,³² ali je ponovno istraživao i špilju Samograd, i to detaljno (tijekom 1958.-1959.) kada je mjerio meteorološke odnose u njoj i podnio izvještaj Zavodu,³³ a za javnost objavio 1964.³⁴ Tom je prilikom objavio isti nacrt kao i 1962.

U međuvremenu je 1960. Mate Huljev objavio članak o zaštiti špilja i jama u Hrvatskoj u kojem je spomenuo i špilju Samograd,³⁵ a godinu dana kasnije o istoj problematici je pisao i Mirko Malez te spomenuo i špilju Samograd.³⁶ Toj se problematici zaštite špilja pridružio 1965. i Ivica Bralić

²⁸ S. BOŽIČEVIĆ, 1956.

²⁹ V. RENDEŠEK, 1957.

³⁰ M. MALEZ, 1958.

³¹ M. MALEZ, 1962.

³² M. MALEZ, 1959a i 1960.

³³ M. MALEZ, 1959b.

³⁴ M. MALEZ, 1964.

³⁵ M. HULJEV, 1960.

³⁶ M. MALEZ, 1961.

navodeći i špilju Samograd.³⁷ Zbog ovih napisa o potrebi zaštite pojedinih špilja i špilja Samograd je 16. rujna 1964. proglašena geomorfološkim spomenikom prirode i time pravno zaštićena Zakom o zaštiti prirode.³⁸

Godine 1970. geolog Srećko Božičević pisao je o ustroju budućeg speleološkog katastra i turističkim špiljama u Hrvatskoj gdje je naveo i špilju Samograd.³⁹ Špilju je spomenuo i 1971. pišući o razvoju speleoloških istraživanja u Hrvatskoj⁴⁰ i 1973. pišući o ličkim špiljama za znanstveni skup *Lika u prošlosti i sadašnjosti*⁴¹ a slično i za znanstveni simpozij *Udio Like u znanosti i prirodi*.⁴²

Članovi Speleološkog odsjeka PD *Željezničar* (naziv Speleološka sekcije 1956. promijenjen je u Speleološki odsjek) ponovno su u proljeće 1971. i 1972. bili u špilji Samograd koristeći se nacrtom Srećka Božičevića iz 1956. Ustanovili su tada da je potrebno ispraviti pravac pružanja glavnog kanala i dodati još neke poprečne presjeke. To je na ovim istraživanjima ispravljeno i dopunjeno pa je izrađen novi nacrt, a crtao ga je Vlado Božić. Ustanovljena je ukupna duljina špilje od 223 m, dubina 60 m i ukupni broj stuba 470 (od polazišta ispred špilje do kraja špilje). Nažalost, ni o ovom istraživanju niti o izradi novog nacrta nije pisano nigdje, već su ti novi podaci ostali samo u arhivi Društva.

Mnogi su autori tada upozoravali da je špilja Samograd zapostavljena, zaboravljena iako je neiskorišteno bogatstvo Like.⁴³

Za prvi jugoslavenski simpozij o turističkim špiljama, održan u Domžalama u Sloveniji 1973., Vlado Božić je opisao o takvim špiljama u Hrvatskoj i špilju Samograd stavio u grupu špilja koje imaju sve uvjete da budu turističke špilje, ali koje nemaju organiziranu rasvjetu i o kojima nitko ne brine.⁴⁴

Prvi put špilja Samograd se 1980. našla na jednoj ličkoj turističkoj publikaciji – Turističkom vodiču kroz Liku, izdanom u ondašnjoj Titovoj Korenici u kojem se propagira posjet špilji (Turistički savez Like, 1980.). U *Vodiču kroz uređene špilje Hrvatske* Vlade Božića, špilja Samograd se nalazi među poluuređenim ili poluturističkim špiljama jer tada još nije imala organiziranu rasvjetu.⁴⁵ O špilji Samograd Vlado Božić je pisao i u članku o najstarijim slikovnim prikazima hrvatskih špilja.⁴⁶

³⁷ I. BRALIĆ, 1965. i 1971.

³⁸ V. BOŽIĆ 1975. i 1999.

³⁹ S. BOŽIČEVIĆ, 1970a i 1970b.

⁴⁰ S. BOŽIČEVIĆ, 1971.

⁴¹ S. BOŽIČEVIĆ, 1973.

⁴² S. BOŽIČEVIĆ, 1979.

⁴³ S. K. 1974; S. BOŽIČEVIĆ, 1974.

⁴⁴ V. BOŽIĆ, 1974.

⁴⁵ V. BOŽIĆ, 1983.

⁴⁶ V. BOŽIĆ, 1984a i 1985.

Na Devetom jugoslavenskom speleološkom kongresu, održanom 1984. u Karlovcu, u nekoliko referata u kojima se spominje i špilja Samograd, Vlado Božić je govorio o počecima špiljskog turizma u Hrvatskoj,⁴⁷ Ivan Bralić o formalno-pravnim aspektima zaštite špilja,⁴⁸ a Dane Pejnović i Vjeko Malekin o valorizaciji špilje Samograd.⁴⁹ Za sudionike spomenutog kongresa Perušićani su organizirali posjet špilji Samograd, za koju priliku su špilju malo uredili i pripremili vatrogasni agregat za opskrbljivanje špilje električnom rasvjetom. No, tek kad su obavili dio posla, shvatili su da to nije moguće izvesti, pa su (snašli se odmah) svakom od pedesetak posjetitelja kupili običnu baterijsku lampicu, kojom su si oni put osvijetljavali sami.⁵⁰

Na 100-godišnjicu uređenja špilje za turističko posjećivanje Perušićani su u jesen 1990. organizirali proslavu u Perušiću i posjetu špilji. Otvorenje je obavljeno na svečan način, s mnogo uzvanika i narodnim veseljem. Tada je opet bio obnovljen put do špilje, obnovljena vrata, očišćene stube i po špilji postavljena električna rasvjeta koju je napajao diesel-agregat postavljen u kućici u ulaznoj vrtači. Za tu priliku Vlado Božić je napisao članak koji je objavljen netom prije otvorenja špilje, i to pod naslovom "*Jučer je bilo otvorenje i rasvjeta špilje Samograd*", odnosno pod istim naslovom kakav je bio objavljen pred stotinu godina i ukratko opisao značajnije događaje kroz tih stotinu godina špilje.⁵¹ Dobivši električno osvjetljenje špilja je postala prava turistička špilja. Za buduće posjećivanje špilje bilo je potrebno obratiti se predsjedniku ili tajniku Turističkog društva, koje je organiziralo ovu proslavu i dalje brinulo o špilji.⁵²

Od tada je dugi niz godina čuvar ključa i vodič po špilji bio Stjepan Dasović – Pipo (uključivao diesel-agregat, vodio turiste i brinuo o špilji). Njegov buffet *Kadilak* u središtu Perušića dugo je godina bila polazna točka za razgledavanje špilje.

Domovinski rat (1991.-1995.) prekinuo je svako turističko posjećivanje a slično je bilo i prvih godina iza rata. Ipak, posjetitelji su počeli dolaziti. Da bi se netko mogao lakše odlučiti na posjetu turistički uređenim i poluuređenim špiljama u Hrvatskoj, Vlado Božić je koncem 1999. objavio vodič "*Speleološki turizam u Hrvatskoj*", u kojem je dao osnovne podatke o špilji zajedno s pojednostavljenim ali dovoljno jasnim nacrtom špilje.⁵³

⁴⁷ V. BOŽIĆ, 1984b.

⁴⁸ I. BRALIĆ, 1984.

⁴⁹ D. PEJNOVIĆ, 1984.

⁵⁰ S. BOŽIĆEVIĆ, 1984.

⁵¹ V. BOŽIĆ, 1990.

⁵² V. BOŽIĆ, 1991.

⁵³ V. BOŽIĆ, 1999.

Posjeti i uređivanje u 21. st.

U 21. st. nastavljeno je propagiranje posjeta špilji u mojem vodiču po turističkim špiljama u Hrvatskoj objavljenom 2001. na njemačkom jeziku – *Schauhöhlen in Kroatien*, u kojem je objavljen i pojednostavljeni nacrt, isti kao i 1999.⁵⁴ Iste godine u proljeće, Dane Pejnović je u časopisu *Croatia – putni časopis Croatia Airlines*, objavio članak o Špiljskom parku Grabovača. Pejnović je između ostalog napisao *Špiljski park Grabovača – Perušić jedinstveno je demonstracijsko nastavno sredstvo za škole u prirodi, pravi speleološki muzej na otvorenome*. Grabovača je brdo pokraj Perušića u kojem se nalazi 7 špilja a najljepša i najveća je špilja Samograd. Iako je ideja o osnivanju Špiljskog parka Grabovača rođena nešto ranije pa je počelo i korištenje takvog naziva, do osnutka pravne ustanove pod tim nazivom trebalo je pričekati još koju godinu.

U međuvremenu je Vlado Božić 2003. špilju Samograd stavio u Dnevnik planinarske obilaznice *Špiljama Lijepe Naše*, pa je od tada posjećuju i planinari koji se koriste planinarskim obilaznicama,⁵⁵ a također je špilju Samograd spomenuo i u speleološkom priručniku *Razvoj speleološkog nacrtu u Hrvatskoj*⁵⁶ O špilji Samograd pisao je i 2006. u Putnoj reviji hrvatskih Željeznica – *Euro City*⁵⁷

No, konačno je 2006. u Perušiću osnovana i započela s radom Javna ustanova Pećinski park Grabovača. O tome je u Ličkom listu pisao Milan Mataija.⁵⁸ Zapravo, JU PPG osnovana je pravno još u srpnju 2005., ali je s radom počela tek početkom 2006. kada je dobila prostorije (u zgradi općine na Trgu popa Marka Mesića 2 u središtu Perušića) i upravitelja, odnosno v.d. upraviteljicu Martinu Dasović, diplomiranu novinarku – prvu i jedinu zaposlenicu. Tada je asfaltirana cesta od Perušića kroz zaselak Kanižu do livade na Grabovači, postavljeni su putokazi do špilje, u špilji su obnovljene stube i postavljeni rukohvati. Nedugo zatim za ravnateljicu JUPPG imenovana je ekonomistica Katarina Milković, a ustanova je dobila još djelatnika. Plan JUPPG bio je što prije dovesti struju do špilje Samograd kako rasvjetu u špilji više ne bi napajao dizelski agregat već struja iz električne mreže. To je uspjelo već iduće 2007. godine, a agregat je ostao u svojoj kućici kao rezerva ako nestane struje.

Sve podatke o mogućem posjećivanju špilje Samograd Vlado Božić je 2009. objavio u *Vodiču po pristupačnim špiljama i jamama u Hrvatskoj*.⁵⁹ Poziv

⁵⁴ V. BOŽIĆ, 2001.

⁵⁵ V. BOŽIĆ, 2003.

⁵⁶ V. BOŽIĆ, 2004.

⁵⁷ V. BOŽIĆ, 2006a.

⁵⁸ M. MATAIJA, 2006. i V. BOŽIĆ, 2006b.

⁵⁹ V. BOŽIĆ, 2009.

na posjet špilja dao je i Milan Tomašević 2010. svojim člankom u Novom listu, navodeći da je *Pećinski park Grabovača uzdanica Općine Perušić* u promicanju turizma u Ličko-senjskoj županiji.⁶⁰

Doprinos popularizaciji špilje Samograd i Pećinskog parka Grabovača dali su i hrvatski speleolozi organiziravši u Perušiću 2011. Stručni seminar o speleološkom katastru, kojom prilikom je bila organizirana i posjeta špilji.⁶¹

JUPPG je tada ostvarila tijesnu suradnju sa Speleološkim društvom Karlovac i Speleološkim klubom Samobor, čiji su članovi ponovno istražili sve špilje i jame na području Grabovače i izradili njihove nove nacрте, Nacrt špilje Samograd izradio je 2012. dr. sc. Neven Bočić, član Speleološkog društva "Karlovac". Zajedno s brojnim volonterima iz Perušića i okolice, kroz područje parka sagrađene su staze koje vode od parkirališta u Kašinskim dragama ispod brda Grabovače do špilje Samograd, špilje (jame) Tabakuše, jame Slipice Japage, špilje Velike Kozarice i Male Kozarice, Amidžine špilje i Medine špilje. Kod svake je špilje postavljena poučna ploča s novim nacртом i osnovnim podacima o špilji ili jami, a po stazi su još postavljene ploče o drugim zanimljivostima parka, npr. o speleološkom djelovanju geologa, akademika Mirka Maleza na ovom području i koji je 1962. objavio nacрте spomenutih špilja i jama. Jedna poučna staza zove se "Čovjek i krš", a najnovija, svečano otvorena 2014. "Tragom Mirka Maleza". Osim toga uređeno je prihvatilište za turiste (parkiralište i kiosk sa suvenirima i osvježujućim pićima), tiskane su razglednice i prospekti na više jezika, školovani su vodiči. Dio djelatnika JU završio je speleološku školu koju su za njih na području Perušića održali članovi Speleološkog kluba Samobor 2013. godine. Rasvjeta u špilji zamijenjena je još 2011. novim (štedljivim) lampama.⁶²

Svečanost povodom 125 godina uređenja špilje Samograd za turističko posjećivanje JUPPG je započela na Uskršni ponedjeljak, 21. travnja 2014., i to koncertom u špilji proslavljene pjevačice Radojke Šverko uz pratnju na klavijaturama pijanista Vladimira Babina. U ulaznoj dvorani špilje Samograd bila je improvizirana pozornica s koje su špiljom odzvanjale poznate melodije, najprije prigodna "Ave Marija", zatim melodije Radojkinih hitova, kao npr. "Lantern", "Kud plovi ovaj brod", ali i skladbe stranih autora. Stojeći oko pozornice posjetitelji su imali jedinstven vizualni i glazbeni doživljaj.⁶³

Ponukani ovim uspjehom, djelatnici JUPPG uz pomoć brojnih volontera, organizirali su u jesen, 5. rujna 2014. veliku proslavu ove 125. godišnjice špilje.

⁶⁰ M. TOMAŠEVIĆ, 2010.

⁶¹ N. BUZJAK – D. PARR, 2011; V. BOŽIĆ – R. NOVAK, 2012.

⁶² J. POSARIĆ, 2013.

⁶³ ANONIMUS, 2014.

Svečanost je najprije održana u Perušiću prikazom dosadašnjeg rada JUPPG, stručnim predavanjima, podjelom zahvalnica i domjenkom, a onda posjetom špilji. I ovaj puta u špilji je održan koncert, pjevala je splitska klapa *Stine*. Pozornica je bila improvizirana pri kraju špilje s kojeg se, na udaljenosti od oko 200 m, vidi danje svjetlo s ulaznog otvora. Poznate i manje poznate melodije klapskih skladbi bio je pun pogodak, one glasne melodije ispunile su cijeli špiljski prostor do samog ulaza, a one tihe blago su odzvanjale po stijenama špilje. Bio je to istinski užitak i podstrek za organizaciju sličnih događanja.⁶⁴

Stručna predavanja održana tada u Perušiću svakako su veliki doprinos poznavanju i valorizaciji špilje Samograd. Uvodno predavanje imala je ravnateljica JU PPG bacc. oec. Katarina Milković pod nazivom "Nastanak JU Pećinski park Grabovač i njegov razvoj od 2005. do 2014.", a slijedila su predavanja: dr. sc. Nenad Buzjak (Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu) "Pećinski park Grabovača u kontekstu geobaštine Republike Hrvatske i regije Dinarskog krša"; dr. sc. Dane Pejnović (Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu) "Društveno vrednovanje speleološke baštine Grabovače"; dr. sc. Anita Bušljeta Tonković ((Institut "Ivo Pilar") "Mogući socio ekonomski učinci Pećinskog parka Grabovača na razvoj loklnih zajednica" i dr. sc. Rade Knežević (Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija) "Mogućnosti edukacije kadrova, koji se bave turizmom, u pećinskom parku Grabovača".

Špilja Samograd ima odgovarajuće mjesto i u najnovijoj knjizi Vlade Božića *Ilustrirana povijest speleologije u Hratskoj*.

Na kraju treba reći da su stube u špilji još uvijek u vrlo dobrom stanju, i to zahvaljujući činjenici da su uklesane u debelim sigastim saljevima. Iznimno su na nekim mjestim stube građene klesnim kamenom. Stube za silaz u ulaznu vrtaču i iz nje u ulaznu dvoranu od 1990. građene su i betonom.

Literatura:

- ANONIMUS, *Viestnik... u mjestu Perušić ustrojio se je Odbor... Ličanin*, od 15. prosinca 1886, god. I, 24, Gospić, 1886.
- ANONIMUS, *Izješće rakovičke realke 1885/1886*, Karlovac, 1886, 67.
- ANONIMUS, Jučer je bilo otvorenje i rasvjeta špilje Samograd... *Obzor*, od 6. 8. 1889, Zagreb, 1889.
- ANONIMUS, Špilja Samograd. *Narodne novine*, br. 60 i 61, Zagreb, 1891.
- ANONIMUS, *Špilja Samograd. Plitvička jezera – Les Lacs de Plitvice*, 4, Zagreb, 1897, 35-37.

⁶⁴ V. BOŽIĆ, 2014a.

- ANONIMUS, *Špilja Samograd kod Perušića. Plitvička jezera – Les Lacs de Plitvice*, 4, Zagreb, 1897, 39.
- ANONIMUS, Podružnica HPD "Visočica" u Gospiću (Samograd), *Hrvatski planinar*, Zagreb, 1926, 42.
- ANONIMUS, Radojka Šverko održala prvi hrvatski koncert u špilji, *Večernji list*, Zagreb, 2014, 38.
- Franjo BAUČIĆ, *Špilja Samograd. Podatci o pećinama*, Zagreb, 1945, 63.
- Neven BOČIĆ – Josip GRANIĆ – Dinko STOPIĆ – Zlatko BALAŠ – Katarina MILKOVIĆ, Projekt istraživanja, dokumentiranja i uspostave baze podataka speleoloških objekata Pećinskog parka Grabovača kod Perušića. *Zbornik sažetaka* – Stručni seminar o speleološkom katastru, Perušić, 2011, 12.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Planinari u Hrvatskoj i speleologija (Samograd), *Naše planine*, 4, Zagreb, 1956, 301.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, *Katastar speleoloških pojava u Hrvatskoj*. Peti jugoslavenski speleološki kongres, Skopje, 1970a, 251.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Turističke pećine Jugoslavije. Peti jugoslavenski speleološki kongres, Skopje, 1970b, 291.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, *Razvoj speleoloških istraživanja Dinarskog krša*. Simpozij o zaštiti prirode JAZU, Zagreb, 1971, 45-62.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Podzemni svijet Like – Ličke špilje. *Zbornik Historijskog arhiva u Karlovcu* – Naučni skup "Lika u prošlosti i sadašnjosti", 5, Karlovac, 1973.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Neiskorišteno bogatstvo – U pećinama Perušića, *Ličke novine*, 22, Gospić, 1974, 3.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Neiskorišteno podzemno bogatstvo Perušića – Samogradska pećina s brdom Grabovačom. II. Znanstveni simpozij "Udio Like u znanosti i prirodi", Gospić, 1979, 61-67.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Kongresna ekskurzija, *Zbornik radova* – Deveti jugoslavenski speleološki kongres, Zagreb, 1984, 40-42.
- Vlado BOŽIĆ, Uređene špilje u Hrvatskoj, *Naše jame*, 16, Ljubljana, 1974, 37.
- Vlado BOŽIĆ, Zaštićeni speleološki objekti u Hrvatskoj, *Naše planine*, 11-12, Zagreb, 1975, 197.
- Vlado BOŽIĆ, Poluuređene (poluturističke) špilje: *Vodič kroz uređene špilje Hrvatske*, Zagreb, 1983, 8.
- Vlado BOŽIĆ, Najstariji slikovni prikazi hrvatskih speleoloških objekata, *Naše planine*, 5-6, Zagreb, 1984a, 93.
- Vlado BOŽIĆ, Počeci špiljskog turizma u Hrvatskoj. *Zbornik radova* - Deveti jugoslavenski speleološki kongres, Zagreb, 1984b, 829.
- Vlado BOŽIĆ, Najstariji slikovni prikazi hrvatskih speleoloških objekata, *Speleolog*, 30-31, Zagreb, 1985, 42-49.
- Vlado BOŽIĆ, Jučer je bilo otvorenje i rasvjeta špilje Samograd, *Naše planine*, 3-4, Zagreb, 1990, 79-80.
- Vlado BOŽIĆ, Nove turističke špilje u Hrvatskoj, *Hrvatski planinar*, 5-6, Zagreb, 1991, 136-137.

- Vlado BOŽIĆ, Špilja Samograd. *Speleološki turizam u Hrvatskoj – vodič po uređenim i pristupačnim špiljama i jamama*, Zagreb, 1999, 100-103.
- Vlado BOŽIĆ, Die Samograd Höhle, *Schauhöhlen in Kroatien*, Bl. 82-85, Zagreb, 2001.
- Vlado BOŽIĆ, Špilja Samograd, *Planinarska obilaznica - Špiljama Lijepa naše*, Zagreb, 2003, 27,46.
- Vlado BOŽIĆ, Špilja Samograd. Razvoj speleološkog nacrtu – speleološki priručnik, Zagreb, 2004, 20-22.
- Vlado BOŽIĆ, Speleološki objekti u središnjoj Lici - Sigasti ukrasi, spremnici pitke vode i ledenice (Špilja Samograd), *Euro City – putna revija hrvatskih željeznica*, 3, Zagreb, 2006a, 88-91.
- Vlado BOŽIĆ, U Perušiću osnovana Javna ustanova "Pećinski park Grabovača", *Hrvatski planinar*, 7-8, Zagreb, 2006b, 280-281.
- Vlado BOŽIĆ, Samograd, *Vodič po pristupačnim špiljama i jamama u Hrvatskoj*, Zagreb, 2009, 121-126.
- Vlado BOŽIĆ i Ruđer NOVAK, Stručni skup o speleološkom katastru (u Perušiću), *Speleolog*, 59, Zagreb, 2012, 108-109. Ivan BRALIĆ, O potrebi i problemu zaštite pećina kod nas, *Priroda*, 5-6, Zagreb, 1965, 153.
- Vlado BOŽIĆ, Koncerti u špilji Samograd povodom 125 godina turističkog uređenja. *Hrvatski planinar*, 12, Zagreb, 2014a, 530-533.
- Vlado BOŽIĆ, Prve speleološke udruge. Ilustrirana povijest speleologije u Hrvatskoj, Zagreb, 2014b, 27-28.
- Ivan BRALIĆ, *Über die Notwendigkeit und das Problem des Höhlenschutzes in Kroatien*. IV. međunarodni speleološki kongres, 6, Ljubljana, 1971, 85.
- Ivan BRALIĆ, Formalno-pravni aspekt zaštite speleoloških objekata u SR Hrvatskoj. Zbornik radova – Deveti jugoslavenski speleološki kongres, Zagreb, 1984, 845.
- Nenad BUZJAK, Dalibor PAAR (ur.), Stručni seminar o speleološkom katastru, Perušić, 29.-30. 1. 2001. *Zbornik sažetaka*, 2011.
- C.O.CECH, *Die Tropfsteingrotte Samograd in Kroatien*. Verhandl. R.A.F., Bl. 92, Wien, 1891.
- C.O.CECH, *Die Tropfsteingrotte in Kroatien. Föltany Közlöny*, Budapest, 1893, 154.
- Ivan DEVČIĆ, *Njekoje špilje i pećine u Lici*, Zagreb, 1895, 279.
- G. FAJDETIĆ, Špilja Samograd. Ličke novine, Gospić, 1934.
- Franz Julius FRAS, Die Höhle bei Peruschich, *Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze*, Bl. 236, Agram, 1835. i 1850.
- Franjo Julije FRAS, Špilja kod Perušića, *Topografija karlovačke Vojne krajine*, Gospić, 1988, 171.
- Dragutin GORJANOVIĆ-KRAMBERGER, Popis špilja ličko-krbavske županije u Hrvatskoj. *Vijesti geološkog povjerenstva*, 2, (nacrt), Zagreb, 1912, 51.
- Dragutin HIRC, *Špilja Samograd kod Perušića*, Zagreb, 1875, 275-280.
- Dragutin HIRC, Špilja Samograd, u knjizi Vjekoslava Klaića *Prirodni zemljopis Hrvatske*, Zagreb, 1876, 182-185.
- Dragutin HIRC, *Špilja Samograd*, Putopisi, Bakar, 1878, 124-129.

- Dragutin HIRC, Samograd kod Perušića, *Hrvatska vila*, Zagreb, 1884, 651.
- Dragutin HIRC, Samograd, *Lijepa naša domovina*, Zagreb, 1891, 76.
- Dragutin HIRC, Nekoje znamenite pećine u Hrvatskoj – Samograd, *Nada*, 21, Sarajevo, 1900a, 329-330.
- Dragutin HIRC, *Špilja Samograd. Lika i Plitvička jezera*, Zagreb, 1900b, 90-96.
- Dragutin HIRC, Špilja Samograd, *Prirodni zemljopis Hrvatske*, Zagreb, 1905, 682, 690, 701, 706, 708.
- Dragutin HIRC, *Samograd kod Perušića*, Zagreb, 1975, 580-582.
- Mate HULJEV, Zaštita speleoloških objekata u NR Hrvatskoj. *Speleolog*, god. 7-8, za 1959-1960, Zagreb, 5-6, 1960.
- August LANGHOFFER, Špilja Samograd. Fauna hrvatskih pećina (špilja), *Rad JAZU*, knjiga 193, Zagreb, 1912, 343.
- Mirko MALEZ, *Samogradska pećina kod Perušića u Lici*. Fond struč. dolum. Zavoda za geološka istraživanja NRH, 7, Zagreb, 1958.
- Mirko MALEZ, *Speleološka istraživanja i rekognosciranja u okolici Gornjeg Kosinja, Bakovca, Studenaca i Perušića u Lici*. Fond struč. dokum. Zavoda za geološka istraživanja NRH, br. 1, Zagreb, 1959a.
- Mirko MALEZ, Meteorološki odnosi u Samogradskoj pećini kod Perušića u Lici. Fond struč. dokum. Zavoda za geološka istraživanja NRH, br. 161, Zagreb, 1959b.
- Mirko MALEZ, Rad na speleološkim istraživanjima u Hrvatskoj. *Ljetopis JAZU*, knjiga 64, Zagreb, 1960, 304.
- Mirko MALEZ, *Pećine u Hrvatskoj, njihovo značenje i zaštita*. Zaštita prirode u Hrvatskoj, Zagreb, 1961, 135.
- Mirko MALEZ, Speleološki objekti jugozapadne Like. *Acta geologica III JAZU*, Zagreb, 1962, 107, 108, 150, 225- 226.
- Mirko MALEZ, *O meteorološkim odnosima u Samogradskoj pećini kod Perušića (Lika)*. Krš Jugoslavije, JAZU, Zagreb, 1964, 11-22.
- Milan MATAIJA, *Skrivena ljepota Grabovače – Speleološki objekti nedovoljno valorizirani u turističke svrhe*. Lički list – Perušić, Gospić, 2006, 10.
- Dane PEJNOVIĆ i Vjeko MALEKIN, *Turistička valorizacija Samogradske pećine kod Perušića u Lici*. Zbornik radova – Deveti jugoslavenski speleološki kongres, Zagreb, 1984, 849-855.
- Dane PEJNOVIĆ, Špiljski park Grabovača. *Croatia – putni časopis Croatia Airlines*, Zagreb, 2001, 26-28.
- Juraj POSARIĆ, Špilja Samograd kod Perušića ima novu električnu rasvjetu, *Speleolog*, 60, Zagreb, 2013, 73-74.
- Vladimir REDENŠEK, Popis špilja i ponora u Hrvatskoj (Samogradska pećina ispod Grabovače), *Naše planine*, 5 -6, Zagreb, 180, 1957.
- Zvonimir ROSANDIĆ, Iz podzemne Like (špilja Samograd), *Hrvatski planinar*, Zagreb, 1931, 163.
- Zvonimir ROSANDIĆ, Iz podzemne Like (špilja Samograd), *Hrvatski planinar*, Zagreb, 1941, 116-118.
- Ante RUKAVINA, Samogradska pećina u Lici, *Naše planine*, 1-2, Zagreb, 1975, 38.

- Tadej SMIČIKLAS, Samograd, *Čitanka za nižu gimnaziju*, Zagreb, 1878.
- S.K., Nepoznate ljepote Samogradske špilje, *Ličke novine*, br. 16, od 15. 8. 1958, Gospić, 1958, 5.
- S.K. Zapostavljen Samograd, *Ličke novine*, br. 5, Gospić, 1974, 4.
- Ilija ŠARINIĆ, Vandalizam u Lici (Samograd), *Hrvatski planinar*, Zagreb, 1927, 83.
- Milan TOMAŠEVIĆ, Pećinski park Grabovača uzdanica Općine Perušić, *Novi list*, Rijeka, 2010, 14.
- Turistički savez Like, Špilja Samograd, *Turistički vodič kroz Liku*, Titova Korenica, 1980, 44.
- Jelena USKOKOVIĆ, *Franz Jaschke – izložba iz fudusa Moderne galerije*, Zagreb, prospekt za izložbu, 1976.
- Napomena: Nije navedena literatura koja se odnosi na biospeleologiju.

THE SAMOGRAD CAVE IN PERUŠIĆ
The oldest tourist cave in Lika-Senj County

Summary

In Lika-Senj County there are but a few natural underground places that tourists can visit, and they are the Samograd Cave in Perušić and the Šupljara Cave at Plitvice Lakes. Samograd Cave is mentioned for the first time in literature back in 1835. At that time it was visited only by curious people.

In 1886 a committee was established in Perušić, who in 1889 organised the cave so it was easier to visit, particularly for 1903 when the Croatian ban was to visit the cave. The first drawing of the cave, with an illustrated tourist path, was made in 1911. In that period there were many articles about visits to the cave. Between the two world wars the cave was abandoned, and so the restoration began only after the Second World War, however it was not systematic. The cave only experienced a real revival after 2005 when the Cave Park Grabovača Public Institution opened in Perušić, which made the cave more accessible in an organisational and physical way not only to the local people but to foreign tourists too. In the spring and autumn of 2014, upon the 125th anniversary of the first organisation of the cave, the Cave Park Grabovača Public Institution organised two concerts in the cave for visitors.

Keywords: Samograd Cave, Perušić